

control/uk/publish/article;jsessionid=A95FD886DFE2D1ADCAC7BFF00BE0B3CD?art_id=50180&cat_id=44731.

9. Про внесення змін до Земельного кодексу України щодо недопущення тіньового відчуження земель сільськогосподарського призначення : проект Закону України від 04.10.2016 № 5223 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=60177.

КАТКОВА Т. Г.,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри політології та історії
(Національний аерокосмічний
університет імені М. Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»)

УДК 340.5

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВИХ ТРАДИЦІЙ СХІДНОЇ АЗІЇ

Стаття присвячена особливостям правових традицій Східної Азії, правові системи яких поєднує специфіка праворозуміння, що полягає в підході до права як регулятора суспільних відносин, заснованому на конфуціанській традиції. Автор визначає такі відмінні риси розвитку правових систем Східної Азії, як дуалізм публічно-правових і приватноправових відносин; потужний імпульс національної культурної традиції поряд із розвинутою здатністю до запозичення інновацій; особлива роль конфуціанського вчення і практики примирення; перевага безпеки суспільства над правами людини.

Ключові слова: порівняльне правознавство, правові традиції, Східна Азія, китайське право, японське право.

Статья посвящена особенностям правовых традиций Восточной Азии, правовые системы которых объединяет специфика правопонимания, которая заключается в подходе к праву как регулятору общественных отношений, основанному на конфуцианской традиции. Автор определяет следующие отличительные особенности развития правовых систем Восточной Азии: дуализм публично-правовых и частноправовых отношений; мощный импульс национальной культурной традиции наряду с развитой способностью к заимствованию инноваций; особая роль конфуцианского учения и практики примирения; преимущество безопасности общества над правами человека.

Ключевые слова: сравнительное правоведение, правовые традиции, Восточная Азия, китайское право, японское право.

This article is devoted to the legal traditions of East Asia based on Confucian tradition. The author defines the following distinctive features of the legal systems of East Asia, as the dualism of public and private law relations; major boost national cultural traditions developed along with the ability to borrow innovation; special role of Confucian teachings and practices of mediation; public safety benefit to human rights.

Key words: comparative law, legal traditions, East Asia, Chinese law, Japanese law.

Вступ. Термін «традиція права» є одним із найбільш уживаних у сучасному порівняльному правознавстві. Але якщо термін «західна традиція права» в більшості дослідників не викликає сумнівів, то поняття «східна традиція права» є дискусійним і потребує уніфікації.

Як справедливо зауважує Х.Н. Бехруз, інтерес до дослідження східних правових традицій у сучасних умовах продиктований тим, що, незважаючи на те що основні релігійні постулати, принципи й доктрини мають давнє історичне походження, відображають іншу історичну реальність, незважаючи на свій консерватизм, вони зберігають своє панівне становище у сфері визначення правової ідеології, правового менталітету, правової свідомості й правової культури більшості населення, що мешкає в межах цих правових систем [1, с. 83].

Ю.В. Цветкова звертає увагу на те, що розуміння багатьох учених поняття «східна традиція права» можна звести до чотирьох основних груп:

1. Перша група зводить поняття «східна традиція права» до східноєвропейської правової традиції та протиставляє її західній, тобто західноєвропейській (Є.О. Харитонов, П.М. Рабінович).

2. Друга група дослідників сприймає поняття «східна традиція права» через ототожнення його з релігійною правовою сім'єю, передусім із мусульманським правом (О.Ф. Скакун, С.П. Погребняк).

3. До третьої групи дослідників належать учені, які включають до поняття «східна традиція права» сукупно релігійну і традиційну сім'ю (Х.Н. Бехруз, С.О. Денисов).

4. Прихильники четвертої позиції ґрунтують поняття «східна традиція права» на сукупності правових та етичних учень держав і суспільств Далекого Сходу, Індії, Південно-Східної Азії (К.Ю. Догадайло, О.В. Олейников) [2].

Схід є збірним образом, містить у собі багато східних цивілізацій, які мають деякі схожі риси (наприклад, традиціоналізм, консерватизм, гармонію з природою, безтурботність, зосередженість на духовному житті). Але все ж таки вони мають і відмінності відповідно до впливу духовних традицій: конфуціанська Східна Азія, індуїстська Індія, ісламський Ближній Схід, буддистська Південно-Східна Азія.

Особливе місце серед східних правових традицій посідають правові традиції Східної Азії, вивчення яких є актуальним, оскільки азіатсько-тихоокеанський регіон займає передові позиції у світовій політиці.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз правових традицій Східної Азії, які поєднує специфіка праворозуміння, що полягає в особливому підході до права як регулятора суспільних відносин, заснованому на конфуціанській традиції, принципах невтручання, гармонійного суспільства та модернізації.

Результати дослідження. Як слушно зауважує Ю.М. Оборотов, правова система, будучи фактором стабільності в суспільстві, несе в собі традиції, які забезпечують зв'язок між минулим, сьогоденням і майбутнім не тільки права й правової культури, а й усієї культури суспільства загалом. Традиції в праві – це правове спадкування, вони є синонімом абсолютного, вічного, наявного в різні часи. Їх авторитет забезпечується корисністю, поширеністю, масовістю застосування, ефективністю дії. Традиції в праві в більшості випадків не мають потреби в примусі [3, с. 14].

Східна традиція права загалом і правові традиції Східної Азії зокрема пов'язані з проникненням у правову сферу інших систем соціального регулювання – традицій і моралі.

Правові традиції Східної Азії мають свої особливості, які виражаються в такому:

1. *Дуалізм правових систем.* Дуалізм правових систем Східної Азії виражається в існуванні національного права, санкціонованого державою, такого, що використовується переважно у сфері публічно-правових відносин, і паралельної реалізації традиційного права (духовних і морально-етичних догматів), санкціонованого суспільством і такого, що використовується в приватноправовій сфері [4, с. 36].

Як зауважує Ту Веймін, закон – це найважливіший мінімум для забезпечення соціальної єдності, взаємопов'язана солідарність може виникнути тільки в результаті впровадження деяких ритуалів взаємодії. Цивілізаційна форма управління не може бути нав'язана

силовими методами. Виховання на прикладах, гідних наслідування, передбачає добровільну участь. Сам по собі закон не може викликати почуття сорому, що відповідає за цивілізовану поведінку. Саме ритуальні акти стимулюють людей жити відповідно до власних прагнень [5, с. 9].

2. *Потужний імпульс національної культурної традиції поряд із розвинутою здатністю до запозичення інновацій.* Ця національна традиція передусім виражалася в збереженні форм політичної влади й типових форм внутрішньогрупових відносин, незважаючи на істотні зміни в макроструктурі соціальних інститутів. У цих суспільствах тільки макроструктура соціальних відносин зазнала модернізації, але мікроструктура, тобто структура відносин усередині малих груп, збереглася в її традиційному вигляді, в тому числі патерни влади в малих групах і системи цінностей, що визначають поведінку людей у їхньому звичайному оточенні. Людина в цих суспільствах залишилася традиційною, але суспільство змінилося.

Примітним є те, що поява ані парламенту, ані інституту виборів, ані ринкові відносини в економіці не зобов'язана змінити типового ставлення людей усередині малих груп або ставлення людей до державної влади. Голосування на виборах може визначатися традиційним ставленням між патроном і клієнтами, життя всередині компанії – патерналістським ставленням керівництва до «найнятих на все життя» службовців, як це має місце в Японії [6].

3. *Конфуціанська традиція.* За етичним ученням конфуціанства, громадянин, який уважає, що хтось стосовно нього нехтує правилами «лі» (тобто правилами гармонійної, «правильної поведінки»), повинен прагнути до неупередженого вирішення конфлікту за посередництва спокійного обговорення, а не підкреслювати суперечності, що виникли, наполягаючи на своїх правах і апелюючи до судді. Згідно з конфуціанським ученням, необхідно формувати внутрішній світ людини, її мораль так, щоб людина брала на себе зобов'язання, які визначені її соціальним становищем і такі, що забезпечують її правильну та мудру поведінку в суспільстві. Ця обставина визначає місце людини в сім'ї, колективі, суспільстві. Отже, не позитивне право, а конфуціанська мораль є основою поведінки в суспільстві [7, с. 178].

Після того як Ден Сяопін проголосив курс на проведення політики відкритості й реформ, у внутрішнє життя Китаю поступово прийшли конкуренція та ринок, що, відповідно, підвищило рівень потенційних загроз для соціальної стабільності, а прискорення темпів розвитку економіки протягом останніх трьох десятиліть усе більше підштовхувало китайське керівництво до традиційних цінностей. Духовний вакуум у Китаї заповнювався християнськими сектами, Фалуньгун і крайніми формами націоналізму, але уряд уважає, що такі альтернативи загрожують стабільній основі розвитку країни, із цієї причини починає заохочувати відродження конфуціанства – найповажнішої автохтонної політичної традиції. Відбулося повернення інтересу до стародавніх систем думки, що, зокрема, стосується й конфуціанства, а образ Конфуція та деякі положення його вчення почали використовуватися партійним керівництвом через дане у 2005 році доручення голови КНР Ху Цзіньтао щодо формування концепції «гармонійного суспільства» і зміцнення легітимності уряду, що відчуває явну ідеологічну кризу й намагається знайти варіант заміни марксизму, який багато хто в Китаї вважає банкрутом. Можливість повернення до конфуціанських соціально-політичних ідей пояснюється тим, що хоча марксизм і конфуціанство складно назвати близькими ідеологіями, але все ж таки вони мають одну важливу внутрішню схожість – це визначення провідної ролі держави в представленні інтересів народу. Як зазначає В.О. Кіктенко, найважливіший елемент соціально-політичних учень більшості напрямів конфуціанства – лояльність до правителів, що, безумовно, вигідно використовувати нинішнім керівникам для просування своєї ідеї про те, що соціальної рівності можна досягти тільки при збереженні лояльності до влади [8, с. 162–163].

4. *Особлива роль практики примирення.* В умовах, коли роль основних регуляторів відводилася традиціям, моралі й ритуалам, коли панування конфуціанства розтягнулося на тисячоліття, право не цікавило ні японців, ні китайців, ні корейців. І Японія, і Китай, і Корея тривалий час не знали юридичних доктрин, і в історії цих країн не спостерігається великих юристів, які залишили свій значний слід.

Відповідно до китайської етики, в конфліктних ситуаціях надається перевага не насиллю, а вихованню та переконанню. Однією з особливостей китайського ставлення до конфлікту є усвідомлення й урахування його соціально руйнівної дії, разом із тим і відповідальності учасників конфлікту перед громадою за відновлення порушеної цілісності, з одного боку, і визнання легітимності громадського втручання для залагодження сусідських конфліктів – з іншого. Тому китайське традиційне розуміння залагодження конфлікту передбачає елемент публічності – вибачення, спільне чаювання, обдаровування подарунками, святкування досягнутого примирення. Ще в Давньому Китаї відбулися початкова інституалізація й ритуалізація процедури примирення, будиночок для чайної церемонії одночасно був місцем, де конфлікуючі сторони могли зустрітися та отримати допомогу неупередженого посередника [9, с. 29]. Обов'язок посередника, в ролі якого може виступити посадова особа будь-якого рангу, – домогтися під час вирішення конфлікту злагоди і примирення в рамках справедливості й моралі, якій надається явна перевага, ніж юридичним нормам.

Сьогодні спори в КНР можуть вирішуватися в народних судах, які є державними судовими органами, арбітражах (третейських судах) шляхом консультацій і врегулювання, в народних урядах нижчої ланки, державних адміністративних комісіях, а також у комітетах народної медіації. Серед перерахованих засобів вирішення спорів тільки розгляд у суді зарахований до судових засобів, що розглядає будь-які спори між громадянами й/або юридичними особами, в тому числі й іноземцями. Розгляд спорів у китайських судах не залишається поза впливом традицій, сформованих завдяки конфуціанському вченню, відповідно до якого передусім має бути виховання, а не влада та примус. Тож виявом таких традицій є процедура примирення в межах судового процесу, що проводиться судами під час прийняття ними на розгляд цивільних і господарських справ.

5. Перевага безпеки суспільства й держави над правами людини. У державах Східної Азії відсутня рефлексія під час вирішення дилеми «права людини – безпека суспільства й держави». Вона в більшості випадків вирішується на користь суспільних і державних інтересів [10].

С.А. Денисов із цього приводу зауважує, що під час вивчення незахідних цивілізацій необхідно мати на увазі, що там немає ґрунту для вияву конституціоналізму. Там немає сильного громадянського суспільства, яке потребує обмеження за допомогою конституції влади державного апарату і правителя. Навпаки, суспільство цих країн має адміністративний характер. Воно не здатне до самоуправління та потребує опіки з боку держави як корпорації чиновників на чолі з правителем. Тому конституції цих країн мають номінальний характер [11, с. 143].

Висновки. На правовій мапі світу сім'я традиційних правових систем Східної Азії посідає своє самобутнє місце. Як і всі східні правові системи, правові системи Східної Азії характеризуються традиціоналізмом, консервативністю, прагненням до гармонії. Але східноазійські правові традиції мають і свої особливості, а саме: дуалізм публічно-правової сфери, яка визначена національним правом, установленим державою, і приватноправової сфери, яка пов'язана з традиціями та мораллю, що визначає поведінку в приватних сферах суспільних відносин; здатність до модернізації системи права разом зі збереженням власного правового надбання; особлива роль конфуціанського вчення, яке впливає на правовий менталітет і правову свідомість населення Східної Азії, особлива роль практики примирення в разі виникнення спору; перевага безпеки держави та суспільства над правами людини, що також зумовлено конфуціанською настановою поваги до влади й правителів.

Список використаних джерел:

1. Бехруз Х.Н. Особенности восточных правовых традиций / Х.Н. Бехруз // Порівняльне правознавство: сучасний стан і перспективи розвитку : зб. статей. – К. : Логос, 2009. – С. 79–83.
2. Цветкова Ю.В. Погляди на зміст поняття «східна традиція права» у порівняльному правознавстві / Ю.В. Цветкова // Порівняльне правознавство: сучасний стан і перспективи розвитку : зб. статей. – Л. : ЛДУВС, 2012. – С. 178–181.

3. Оборотов Ю.М. Традиції та новації в правовому розвитку: загальнотеоретичні аспекти : автореф. дис. ... докт. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» / Ю.М. Оборотов. – О. : ОНЮА, 2003. – 38 с.
4. Небрятенко Г.Г. Обычно-правовая система традиционного общества : автореф. дисс. ... докт. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теория и история права и государства; история учений о праве и государстве» / Г.Г. Небрятенко. – Махачкала : ГОУ ВПО «Дагестанский государственный университет», 2011. – 52 с.
5. Ту В. Разные взгляды на современность: о сущности восточноазиатской модели современности / В. Ту // Век глобализации. – 2014. – № 1. – С. 3–12.
6. Сергеев В.М. Демократия как переговорный процесс / В.М. Сергеев [Электронный ресурс]. – Режим доступа : www.demosgasy.ru/curious/demosgasy/book_sergeev/page12.html.
7. Бехруз Х. Сравнительное правоведение : [учеб. для вузов] / Х. Бехруз. – О. : Феникс ; М. : Транслит, 2011. – 504 с.
8. Кіктенко В.О. Конфуціанство та/або комунізм: перспективи політичного розвитку Китаю / В.О. Кіктенко // Східний світ. – 2013. – № 2-3. – С. 160–171.
9. Гірник А.М. Світоглядні та етико-правові засади медіації в Китаї / А.М. Гірник, В.Ф. Резаненко // Наукові записки НаУКМА. – Т. 149 : Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота. – 2013. – С. 27–31.
10. Юрковский А.В. Страны Северо-Восточной Азии в контексте теории правовых и политических систем / А.В. Юрковский // История государства и права. – 2008. – № 24.
11. Денисов С.А. Изучение государственного права незападных цивилизаций / С.А. Денисов // Проблемы порівняльного правознавства : зб. тез наукових доповідей III Міжнар. наук. практ. конф. «Компаративістські читання». – К. ; Львів : ЛДУВС, 2011. – С. 142–144.

